

Intentől kaphatnak meg” (10. old.). Duhem katolicizmusa valóban megkerülhetetlen írásainak értelmezésekor, hiszen egy meglehetősen antiklerikális korban külön tanulmányokat szentelt a vallásosság és a tudomány látszólagos ellentéte cáfolatának. Érthető, hogy a Kairosz kiadó miért vele indítja *Hít és Tudomány* című könyvsorozatát. De egyetérthetünk-e az előző szerzőjével abban, hogy Duhem elsősorban ezért fontos számonkra, s csak ennek alárendelten kell megemlíteni (vagy említés nélkül hagyni) filozófusi zsenialitását, természetudósi érdemeit, középkortörténeti teljesítményét? Ha valóban a tudomány és a vallás kapcsolatának tárgyalása a cél, akkor egyrészt Duhem egy másik tanulmányát kellett volna újra kiadni (*Physique d'un croyant. Annales de Philosophie Chrétienne*, 1905. 44–67. és 133–159. old.), másrészt a kérdést tárgyaló színvonalas kortárs művek egyikét megjelentetni. Lehetséges jelöltek például: David Lindberg – Ronald Numbers (eds.): *God and Nature: Historical Essays on the Encounter between Christianity and Science*. University of California Press, Berkeley, 1986; Edward Grant: *God and Reason in the Middle Ages*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001; John Hedley Brooke: *Science and Religion: Some Historical Perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991. Azt gondolom azonban, hogy Duhem mély vallásossága önmagában nem adna okot arra, hogy ennyi tudományterületen emlékezzünk a nevére, az életmű tárgyalására vállalkozó sokszerzős kötetekben Duhem – nemritkán militáns – katolicizmusa viszonylag mellékes vagy éppenséggel kritika tárgya (vö. *Synthèse*, 1990. 3–4. szám; *Revue internationale de philosophie*, 1992.). Félrevezetőnek tartom, hogy miközben számos kiváló előző született különféle műveihez, éppen egy olyan szöveget fordítottak le, amely Duhem tevékenységnek csak egyetlen aspektusát hajlandó tárgyalni.

Befejezésül érdemes hangsúlyozni, hogy e majdnem százéves munka nemcsak a tudománytörténészek és filozófusok olvasmánylistáján szerepel töretlenül, hanem „átlagembere-

rek” is forgatják. Szerepet játszik ebben a szerző rendkívül alapos forrásismerete – olyan könnyedén olvasta a középkori, egyébként jobbára olvashatatlan kéziratokat, mintha nyomtatott szövegeket dolgozna fel –, filozófusi felkészültsége, jó stílusa és egyéni látásmódja is. *A jelenségek megőrzése* nem avult el, ma is inspiratív módszertani és csillagásztörténeti esszé, amely olyan forrásokat hoz emberközelbe, amelyeket egyébként nem olvasnánk.

■ LÁNG BENEDEK

Horváth Sándor: A kapu és a határ

MINDENNAPI SZTÁLINVÁROS

MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2004. 248 old., 2200 Ft (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 34.)

Identitás, család, közösség, *gender*, ideológia, fogyasztás. Vajon hogyan lehet ezeket az első látásra egymástól eléggé elkülönülő fogalmakat, kutatási terepeket valamiféle egységes képbe rendezni? Horváth Sándor egy újabb egyre nagyobb teret hódító kutatási téma, a hétköznapok (társadalom)története segítségével kísérli meg Sztálinváros esetében ezeket a – már Peter Burke által is a történetírás aktuális központi fogalmai közé sorolt – témákat egy szála felfűzni.

A témaválasztás sokat ígérő, ugyanakkor első ránézésre hatalmas vállalkozásra utal. Hogyan alakul ki valamiféle közösség egy mesterségesen létrehozott, gyökeretlen település ezerfelől összetoborzott lakóiból? Hogyan jön létre, egyáltalán létrejön-e közös identitás? S másfelől milyen az élet, a családi lét, a társadalmi kommunikáció, a szabadidő, a fogyasztás egy alapvetően ideologikus, propagandisztikus célokat szolgáló városban? A feladat azért is nehéz, mert Sztálinváros a rendszer jelképeként teremtődött meg, azzá is vált. „Sztálinvárost nemcsak azért hozta létre a szocialista állam,

hogy konkrét hadigazdasági vagy annak alárendelt társadalompolitikai céljai megvalósulhassanak, hanem azért is, hogy megmutassa az új politikai hatalom erejét.” (9. old.) Meg lehet-e találni egy ilyen településen a hétköznapiság, a magánélet rejtett forrásait? Vajon mennyire hatja át a politika a sok esetben mindent maga alá gyűrő ideológia a mindennapokat?

„Pontosan fél hatkor, zeneszóra ébred minden reggel Petró László. Vidám indulókat játszik a zene és Petró elvtársnak mosolyra húzódik az ajka. Minden reggel újra és újra örömmel eszmél rá, hogy itt van Sztálinvárosban. [...] Petró elvtárs megáll a Május 1-utca sarkán, egy pillanatra gyönyörködve nézi a fiatal várost. Mindennap látja, de nem lehet megszokni, megunni a reggeli Sztálinváros színes, vidám képét. Széles utcácsorok, modern, erkélyes, emeletes házak, a hatalmas üvegkirakatos üzeletház, a biciklin, autón, buszon, gyalog áramló munkástömeg. Az ének, a nevetés még a legszomorúbb embert is felvidítaná.” (Fehér Klára: *Hazánk egy napja. Szabad Nép*, 1952. március 9.) Vajon van-e bármi köze a *Szabad Nép* Sztálinváros-képének a valósághoz? De azt is kérdezhetnénk: hatott-e ez a kép a sztálinvárosi hétköznapokra, a sztálinvárosi emberekre, a sztálinvárosi identitás (ki)alakulására?

Mitoszok és identitások. Horváth Sándor könyve először a „hivatalos”, a brosúrákban, propagandafüzetekben, kortárs publicisztikai és irodalmi művekben körvonalazódó Sztálinváros és a lakók fejében létező Sztálinváros közti különbségeket próbálja meg bemutatni. A hivatalos kép, mint a Fehér Klára-idézet is jelzi, a várost a hősiesség, a nagy vállalkozás szinonimájaként, az új, szocialista életforma megtestesüléseként láttatta. A szó szoros értelmében a tervasztalon született város térstruktúráját a „szocialista város” funkciói szabták meg. Tervszerűség és racionalitás, funkcionális terek, átlátható szerkezet – a „tudományos” városépítés alapelemei. Ilyen volt Sztálinváros a tervasztalon, felvonulási útjával, „szomszéd-

sági egységeivel”, középületeivel. De hogyan látták a várost a megérkezők? „A Sztálinvárosba érkezők számára a legszembetűnőbb a forgatag és a zűrzavar volt, amely a várossal kapcsolatos sztereotípiává vált, megteremtve ezzel a városról szóló »káosz mítoszt«. A nagy forgalom, az építkezés téglatörmelékei és az emberek kavalkádja nemcsak a faluról érkezett emberek, hanem a Budapestről érkezők számára is a város kiismerhetetlenségét jelentették. Az odaérkezők számára nem voltak egyértelműek sem a térbeli, sem a társadalmi tájékozódási pontok.” (17. old.)

A hivatalos és a „megélt” városkép összevetését követően a város egyes negyedeinek bemutatása már a mindennapok története felé halad. A munkásszállásokból, barakkokból kinőtt negyedek lakóinak életét a szerző döntően a korabeli helyi sajtó, a *Sztálinvárosi Hírlap* cikkei alapján rekonstruálja. A kép nem lett túl fényes: a cikkekből az infrastruktúra hiánya, a devianciák – lopások, verekedések, prostitúció, köztéri alkoholizálás, szemetes és piszkos utcák – elterjedtsége derül ki. „Több száz törött ablakon csilant meg a napfény, és sokfelé hiányoztak az ajtó- és ablaktokok is. [...] A különös csendéletet kiemelte a sok fekete, szürke színű disznó, amelyik hol falkába verődve, hol egyedül, otthonosan sétálgatott a radarban – ahol volt bőségesen miben turkálniuk.” (46. old.)

Itt érdemes egy percre megállnunk. Egy helyen Horváth is beszél a „falusiakkal” kapcsolatos sztereotípiákról, azonban mintha nem tudna végig következetesen távolságot tartani a forrásaitól: a *Sztálinvárosi Hírlap* elemi erejű cikkei néha eltérítik a forráskritika tudatos alkalmazásától. Ezek a cikkek tökéletesen példázják a szerzők értetlenségét és döbbenetét a többnyire falvakból származó munkások által lakott negyedek láttán. Az idézetekből süt a városi életmód, illetve annak elvárása és a falusi életmód már-már kibékíthetetlen ellentéte. A cikkírók borzonganak a disznóólak szagától, az utakon járkáló háziállatoktól, elviselhetetlennek lát-

ják a lakások belsejét, katasztrófalisknak a higiénéjét. Valószínű, hogy a város vezetése, illetve a központi vezetés sem nézte jó szemmel a „nem szocialista városias”, mi több, nem is városias, hanem falusias élet- és lakásmódot, falusias közösségképződést és közösségi léteket a szocialista rendszer jelképeinek számító városban. A város napilapja biztosan nem értette, és a szocialista városléttel összeegyeztethetetlen volta miatt bírálta, ostromozta a „városlakó falusiak” életkörülményeit és mentalitását. Elképzelhető, sőt valószínű, hogy a cikkek nagyjából-egészében az újságírók vagy forrásaik által tapasztaltakat tükrözték, ám e jelenségek értékelésekor számításba kell vennünk szemléletük normativitását. Gondoljunk csak arra, hogy a XX. század első felének városi-középosztályi publicisztikája és szaksajtója milyen megdöbbenéssel szemlélte, és milyen erőlyesen ostromozta a városi munkásság, illetve a parasztság lakásviszonyait, lakásmódját! A munkáslakás és a parasztház valóságos erkölcsi, szociális és egészségügyi infernoként jelent meg ezekben az írásokban. (Vö. Gyáni Gábor: *Bérlakásárnya és nyomortelep. A budapesti munkáslakás múltja*. Magvető, Bp., 1992; Kiss László: ökológia és egészségügy. *Szociológiai Szemle*, 2005. 1. szám, 41–59. old.)

Veszedelemes viszonyok. Igen érdekes és fontos társadalomtörténeti, történeti antropológiai kérdés, hogy milyen volt a házasság, a családi élet, férfi és nő, felnőtt és gyermek viszonya ebben a kavargó, áttekinthetetlen, ezerarcú tömegben. Ezen a területen érhető a leginkább tetten az átmenetiség, a gyökeretlenség hatása, a normák kialakulatlanlanságából következő – durkheimi értelemben anomikus – állapot. Nézzük a szerző által választott alcímeket: *Sztálinvárosi hercegek fehér babakocsival*, „*Vadházások*” és „*lányanyák*”, „*Bizony most már félek a negyedikről*”: *abortusz és hatalom*, „*Anya korán reggel munkába megy*”, „*üldöz a gyűrűd csillogása*”: *elváltak városa*. Horváth Sándor statisztikai adatok, újságcikkek, iskolai iratok, valamint bírósági pe-

rek anyagainak felhasználásával nyújt betekintést a sztálinvárosi családok kialakulásába, életébe – majd felbomlásába.

A párválasztási preferenciákat vizsgálva – milyen volt az ideális nő (feleség) és az ideális férfi (férj)? – a sajtóból nyerhető információk ebben az esetben (is) inkább a hatalom hivatalos férfi- és nőképet jelzik. A *Sztálinvárosi Hírlap* cikkei és „közvélemény-kutatásai” szerint a hagyományos, patriarchális értékek kombinálódnak a „szocialista” értékekkel mind a nő, mind a férfi eszményképében. Nehéz eldönteni, hogy ezek az értékek a hivatalos elvárásokat tükrözték-e, vagy a sztálinvárosi társadalom kétarcúságát, mindenestre az „ideális” férfiak jórészt a korszak emblematis hősöké, a sztahanovistáknak Léderer Pál által ötletesen bemutatott hétköznapi jellemzőit viselik magukon. (Léderer Pál: Karacsné elvtársnő tisztában van vele, hogy a férje nagyon jó munkás. In: Pál Eszter [szerk.]: *Ütközben. Tanulmányok a társadalomtudományok köréből Somlai Péter 60. születésnapjára*. Új Mandátum, Bp., 2001.). Ezért Horváth más forrástípusokat is bevon az elemzésbe. A házasságok számának, összetételének statisztikai elemzése után a férfi-nő kapcsolat „problémás” elemeinek ábrázolása következik. A „vadházasságok”, házasságon kívüli szülések, illegális abortuszok, válások történetének feldolgozásában elsődleges forrásai a tanácsai, illetve bírósági iratok. Rendkívül érdekes a házasságon kívüli együttélések és gyermekszülések elemzése a tanácsai iratok alapján. Horváth bemutatja, hogyan járult hozzá elterjedésükhöz a nehézkes törvénykezés, a rossz lakáskiutalási rendszer, a házasságok felbontásával kapcsolatos procedúra: „Az élettársi viszony Sztálinvárosban nem a modern társadalmakban egyre gyakoribbá váló nőtlen férfiak és hajadon nők együttélését jelentette, hanem elsősorban a válófélben lévők vagy elváltak élettársulását. Másképp fogalmazva: nem azért nem házasodtak össze, mert nem akartak, [...] hanem azért, mert korábbi házasságuk ezt nem

tette számukra lehetővé.” (94. old.) Nagyszerűen rávilágít, hogy a múlt, még a nem is annyira távoli múlt vizsgálatakor is óvatosnak kell lenni a társadalmi jelenségek értelmezésében. Az élettársi együttélések, a házasságon kívül született gyermekek arányának növekedése a poszt-indusztriális társadalomfejlődés régóta ismert vonása – önmagában véve nem káros-kóros, problematikus folyamat. Am az ötvenes évek Sztálinvárosának nagyszámú élettársi kapcsolata egy rosszul szabályozott, az egyén akaratát és jogait nem sokra tartó rendszer és ideológiája válságtermékének tekinthető.

A családi élet zavarainak ábrázolása a társadalomtörténet egyik kedvelt forrástípusára, a bírósági iratokra, peranyagokra is támaszkodik. Több klasszikus történeti antropológiai, mikrotörténeti munka – Emmanuel Le Roy Ladurie: *Montaillou*, Natalie Zemon Davis: *Martin Guerre visszatérése*, Carlo Ginzburg: *A sajt és a kukacok* – mutatja, milyen kiváló anyag lehet egy-egy szerencsésen fellelt, jól megválasztott peranyag. Mindhárom mű az aprólékosan összegyűjtött információkból kiindulva nyújt betekintést egy-egy közösség szerveződésének, mindennapi életének, gondolkodásának más forrásokból aligha hozzáférhető részleteibe. A peranyagból előbukkanó információk többsége, amelyekből például Le Roy Ladurie elénk tárja az eretnek falu mindennapjait, mondhatni, a tanúvallomások felvétele során felgyülemlett mellékes adat: rokonsági, szomszédsági viszonyok, alá- és fölrendelődési elvek, közösségen belüli kapcsolatok. Ladurie nem a kathar eretnecség jellemzőit kutatja – meglehetősen egyoldalú képet kapna ugyanis, ha az eretnek mozgalmak vallási tanainak jellemzését az inkvizítorok beszámolóiból kívánná összeállítani.

Miért is beszélünk ilyen triviálisnak tűnő dolgokról? Mivel könyve bevezetőjében a szerző egy helyen Bástyá elvtárs szavait idézi, talán nem túl profán, ha a következőképpen transzformálom a kérdést. Mi történné, ha az ötvenes években folytatott amerikai hírszerző tevékenységet a Pelikán elvtárs számára

készített tanúvallomás alapján rekonstruálnánk? Persze kissé eltúlozzom a dolgot, de mindenképpen szót kell ejtenem a forráskezelésnek és a kapott adatok felhasználásának egy súlyos problémájáról.

„A »leggyakoribb válóokok« mögött az esetek többségében az a séma húzódott meg, amit a bíróság elvárt ahhoz, hogy egy házasságot felbontson. Rév Erika szerint – aki könyvében saját bírói tapasztalataira is támaszkodott – a bíróságok az 1950-es és 1960-as években néhány válóokot úgy kezeltek, hogy azok végül szinte biztosnak számítottak. Ilyenek voltak: az iszákosság, a tartós különélés, a házasságon kívüli tartós szerelmi kapcsolat, a goromba, durva bánásmód. Az 1957-es válóperek alapján megállapított válóokok közel fele megfelelt a bírósági elvárásoknak. Ennek oka az volt, hogy az ügyvédek ügyfeleik érdekében gyakran szándékosan felnagyították ezeket az »okokat« azért, hogy a bíróság kimondja a válást. Másfelől ezek voltak azok az »okok«, amelyek legkevésbé számítottak bocsánatosnak a hivatalos »szocialista erkölcs« számára.” (144. old.) Horváth Sándor ezen megállapítása jelzi, hogy tökéletesen felkészült a megfelelő forráskritikai szemlélet alkalmazására, a szakirodalom alapján feltérképezte, hogy a forrásokban mi miért szerepel. Azt várnánk, hogy ennek értelmében kezelje majd az információkat. Meglepő módon nem ez történik. A szerzőt elragadják forrásai, a válóperek mintegy tízoldalas tárgyalása során a periratokban elősorolt vádakot kész tényként kezeli. A válóperes iratanyagokból ráadásul először halványan, majd egyre markánsabban bontakozik ki a „tipikus” házasság képe: a férj erőszakoskodik, ökölrel bántalmaz, a feleség szexuálisan kiszolgáltatott, a házasság szeretőket tartanak, és a válóper benyújtása előtt hosszú időn keresztül egy lakásba zárva ugyan, de külön fekhelyen alsznak. Nem állítom, nem is állíthatom, hogy az így nyert kép hamis. Mindössze arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ha igaz, azt nem a válóperes anyagok felhasználásával

lehet bizonyítani.

A „nőtt” város. Hogyan éltek, hogyan ettek, hogyan ittak, öltöztek, szórakoztak az emberek? Az életmód rendkívül izgalmas, rendkívül érdekes, ugyanakkor rengeteg buktatót rejtő kutatási téma. Ma, amikor e-mailben kaphatjuk meg barátainktól a retro.zipet hetvenes évekbeli sajtodobozok és üdítőitalok képével, amikor újra és újra megcsodáljuk a Pécsi Kesztyű és a Mullatt Kávékeverék reklámfilmjeit, amikor a fiatal budapesti értelmiség kedvenc szórakozóhelyein 1972 óta le nem mosott, törött retroszékek és retroasztalok várják a vendéget, nehéz megállni, hogy a közelmúlt életmódjának történeti ábrázolója ne menjen át egyfajta elhomályosuló tekintetű nosztalgiazásba. Az ötvenes évek persze ebből a szempontból azért még kevésbé veszélyeztetett, bár van már olyan budai felsőközép-kategóriás pizzéria, ahol ezer forint körüli áron oregánóval és paradicsomszósszal készült Gulag-pizzát rendelhetünk.

Az életmód tehát csalogató, ám ingoványos terep, Horváth Sándor viszont kifejezetten jól veszi az akadályokat. Bár könyvének erre a részére kevésbé igaz, hogy a forrásai vezetik őt, nem pedig fordítva. Példamutatóan kerüli el a csinibabás-csocsós, rosszul értelmezett proletárromantika-hangulatot. A sztálinvárosi vendéglők és kocsmák, a kor klasszikus deviáns figuráiként számon tartott jampeczek életének bemutatása nem marad tisztán leíró jellegű; a szerző a kocsmát a közösségi élet terepeként, a közösségi integráció elemeként értelmezi, a jampec-jelenséget a fiatal szubkultúrák elméletei felől közelíti meg. Persze a kérdés halványan megint ott motoszkál: a városi tanácsulések és a bíróságok anyagai, a hatalom szócsöveként funkcionáló helyi lap cikkei mennyiben tekinthetők jó forrásnak egy olyan jelenségkör ábrázolásához, amelyet a hivatalosság közismerten károsnak, deviánsnak, a nem ellenőrzött közösségképződés és -alakulás miatt veszélyesnek, tehát üldözendőnek minősít. Hangsúlyozom: ebben a részben mindez csak halványan felmerülő

probléma, a lendületes és elméletileg egészen jól megalapozott elemzés háttérbe szorítja kétségeinket.

Horváth Sándor munkája úttörő jellegű. Ebbe a kijelentésembe csaknem mindent bele lehet képzelni. Az úttörők munkája tiszteletet parancsol, nehéz, nem mindig megértett és buktatókkal terhes. *A kapu és a határ* jól mutatja a lehetőségeket, s egyben a hibaforrásokat is, amelyek az életmód, a mindennapok felé forduló történések, a szociológia és a szociálpszichológia határterületén mozgó kutatók munkájában rejlenek. A szerző megküzd hatalmas forrásanyagával-forrásaival, és néha talán a kellő óvatosság félretétele miatt alulmarad velük szemben. Mindazonáltal könyve jó példákkal szolgál az új utakat, új témákat kereső társadalomtörténet számára: hogyan lehet, hogyan kell egyesíteni elméletet és leírást, hogyan lehet „könnyű” forrásokból „fajsúlyos” elemzést készíteni. A forráskezelés kiforratlansága sem írható csak a szerző rovására – kiforratlanságról beszélek, hiszen előkép kevés van, nincs vagy alig létezik a korszakkal foglalkozó életmód-történeti munka, tehát a szerzőnek magának kellett megtalálnia és értelmeznie-értékelnie forrásait. A siker siker, a hibák felbukkanása pedig segít abban, hogy a további kutatások kikerüljék őket.

KISS LÁSZLÓ

Kálmán László – Trón Viktor: Bevezetés a nyelvtudományba

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.
155 old., 1890 Ft (*Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XLVI-II*)

A nyelvészeti szakkiadónak tekinthető Tinta Könyvkiadó méltán jó hírű, megújult külsejű „Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához” című sorozata újabb kötettel gyarapodott, amely a nyelvészet alapjaiba kíván

bevezetést nyújtani. Szerzői Kálmán László, az ELTE BTK elméleti nyelvészet szakának oktatója, a MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa és Trón Viktor, az Edinburgh-i Egyetem doktorandusza, mindketten szakterületük ismert kutatói; különösen Kálmán, aki az elmúlt években számos alkalommal törekedett megismertetni a modern nyelvtudomány gondolatvilágával és eszközrendszerével az itthoni, „hagyományos” felfogásban dolgozó nyelvészeket s nem utolsósorban az érdeklődő nagyközönséget. (Itt elsősorban Nádasy Ádámmal közösen írt ismeretterjesztő munkájára gondolok [*Hárompercek a nyelvről*. Osiris, Bp., 1999], melynek alapjául egy rádióműsor-sorozat szolgált.) Írásukat tehát a modern nyelvészeti kutatások tankönyvformátumú esszenciájaként is érdemes szemlélni, ami műfajában Magyarországon hiánypótló, hiszen összefoglaló általános nyelvészeti szakmunkák jelentek meg eddig is, de tankönyv egy sem. (David Crystal munkája [*A nyelv enciklopédiája*. Osiris, Bp., 1998] kissé általános, a Kenesei István szerkesztette *A nyelv és a nyelvek* [Akadémiai, Bp., 2004⁵] inkább ismeretterjesztő, s teljes mértékben ez utóbbi stílusba illeszkedik, és csak néhány, kiválasztott témával foglalkozik Kálmán és Nádasy idézett műve, valamint Nádasy Ádám idevágó munkássága, melyből az *Ízlések és szabályok. Írások nyelvről, nyelvészetről 1990–2002* [Magvető, Bp., 2003] című kötete nyújt válogatást.)

A bevezetéssel, olvasmányjegyzéssel, fogalomtárral (128–146. old.) és tárgymutatóval keretezett könyv kilenc fejezetre tagolódik: *Nyelv és nyelvtudomány*, *Kognitív képességek és a nyelv*, *Nyelvváltozatok*, *A nyelv használata*, *Fonetika és fonológia*, *Alaktan*, *Mondattan*, *Történeti nyelvészet*, *A nyelvtudomány története*. A kötetben nyomdahibák csak szórványosan fordulnak elő: *pferde* (61. old.), *szólakok* (128. old.). A beosztás logikus, kívánnivalót nem hagy maga után, kivéve, hogy a történeti nyelvészetre – nyelvtudományi szerepét tekintve – aránytalanul kis rész jutott. Az alapos olvasmányjegyzék a magyarul megjelent jelentékenyebb általános, illetve magyar nyelvészeti

munkákat tartalmazza. Néhány megjegyzés azért idekiváncokzik: a magyar nyelvtörténet ismertetésekor hiba a legújabb kézikönyvet kihagyni (Kiss Jenő – Pusztai Ferenc [szerk.]: *Magyar nyelvtörténet*. Osiris, Bp., 2003); Gr. S. Krantz munkája viszont (*Az európai nyelvek földrajzi kialakulása*. Magánkiadás, 2000) – a kedvező itthoni kritika ellenére (vö. Szántay Antal recenzióját az eredeti, angol nyelvű kiadásról: *Keletkutatás*, 1995. tavasz, 119–126. old.) – finoman fogalmazva naiv, szigorúan nézve áltudományos munka, ezért felvétele hiba. Arról nem is beszélve, hogy nem illik olyan munkára hivatkozni, amelyet a szerzők sosem forgattak – ugyanis ha olvasták volna, nem vették volna fel az olvasmányjegyzékbe. Továbbá nem előnyös Fodor István módfelett problematikus munkájának felvétele sem (*A világ nyelvei és nyelvcsaládjai*. Tinta, Bp., 2003 – erről lásd Simon Zsolt: *Új kézikönyv a világ nyelveiről*. *BUKSZ*, 2004. tavasz, 30–40. old.)

Az egyes fejezetek a címükben jelölt témakörök alapfogalmait és néhány érdekesebb problémáját ismeretik, egyúttal példákon keresztül ízelítőt adva a modern nyelvészet hipotetikus-deduktív megközelítési módszeréből. Sem az alapfogalmakat, sem a példákat nem bonyolítják túl, s igyekeznek nem betagozódni egy adott nyelvelméleti irányzatba, így munkájuk valójában elsősorban a nyelvészeti gondolkodásba vezet be, ezért is szolgálhat minden olvasónak számos tanulsággal. Két további fontos, általános tulajdonsága a kötetnek, hogy egyrészt felvilágosító munkát végez a nyelvi téveszmékkel szemben, másrészt kritikus szemléletet képvisel. A küzdelem a nyelvi téveszmék ellen már-már társadalmi érdek, hiszen igen fontos, hogy a mai, globalizálódott világban az emberek belásák, nincsenek jobb vagy rosszabb (22. old.), bonyolultabb vagy egyszerűbb nyelvek (94. old.) – s hogy a nyelvművelés nem része a nyelvtudománynak (11. old., vö. a 102. old. megjegyzéseivel). Ide tartozik az az öröndetes mozzanat is, hogy a szerzőpáros a legnagyobb természetességgel utal a mai magyar köznyelv olyan jelenségeire, mint a *-banl-ben* rag beolvadása a *-bal-be* ragba, vagy